

A KISEBBSÉGI BIZTOS JAVASLATA A GYŰLÖLETBESZÉD ELLENI FELLÉPÉSRE

A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa sorra találkozik olyan ügyekkel, panaszokkal, jelenségekkel, amelyek újra és újra felhívják a figyelmét a „gyűlöletbeszéd” jelenségére. Munkája során egyértelművé vált, hogy a gyűlöletbeszéd valóságos, élő problémát jelent nem csupán az erre különösen érzékeny jogvédők és kutatók, hanem a „laikus” állampolgárok számára is, akik megoldást kérve-követelve várják az ombudsman állásfoglalását, fellépését egy-egy gyűlöletkeltő internetes oldal vagy éppen televíziós műsor kapcsán.

Közhely, mégis elkerülhetetlen kiindulópontja a kérdésnek, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága minden demokratikus társadalomban kiemelt fontosságú alapjog. E jog kiteljesedésének elkerülhetetlen „mellékhatásaként” jelent meg a magyar társadalomban – számos egyéb tényező együtt hatásaként – a különféle csoportokat sértő, kirekesztő, gyűlöletkeltő beszédmód, közkeletű kifejezéssel élve a „gyűlöletbeszéd”. Anélkül, hogy e jelenség társadalmi-szociológiai-szociálpszichológiai vetületeire kitérnék, megállapítható, hogy a rendszerváltás óta eltelt közel tizennyolc év alatt a magyar közéletnek nem sikerült „kitermelnie” a gyűlöletkeltő megnyilvánulások ellenzerét. Ma, 2008-ban megállapítható, hogy nem alakult ki olyan társadalmi diskurzus és normarendszer, amelyben a szélsőséges, előítéletes, gyűlöletkeltő megnyilvánulásokat „szalonképtelenként”, elfogadhatatlanként minősítené a mértékadó többségi közbeszéd. Országos hírműsorokban láthatunk, mértékadónak tartott napilapokban olvashatunk rendszeresen olyan közléseket, véleményeket, „híreket”, amelyek méltóságukban sértik, felháborítják az érintett kisebbségi csoportokat, de a többségi társadalom emberi jogok iránt elkötelezett rétegeit is.

A gyűlöletbeszéd elleni jogi fellépésre irányuló – sorra kudarcot valló – kezdeményezések pedig mintha további tápot adnának a gyűlöletkeltésre, hiszen mára szinte minden potenciális jogsértő számára nyilvánvalóvá vált a határ a jogilag megengedett és meg nem engedhető megnyilvánulások kö-

zött. A jelenség egyre jobban elharapózik, és egyre egyértelműbbé teszi a jogi fellépés szükségességét. Jelenleg is az Alkotmánybíróság előtt van két, e célt szolgáló tervezet a gyűlöletbeszéd elleni büntetőjogi, illetve polgári jogi fellépés tárgyában. A tervezetek célja mindenképpen támogatandó, konkrét megvalósításuk módja azonban – tekintettel a területre vonatkozó alkotmányossági mércék rendkívüli komplexitására – kétséges, hogy kiállja az alkotmányosság próbáját.

A kisebbségi biztos megoldási javaslata értelmében a gyűlöletbeszéd elleni fellépést nem egy új, kifejezetten e célra kialakított szabályozás keretei között lenne a legcélszerűbb megoldani, hanem egy már működő, alkotmányossági aggályokat fel nem vető jogintézmény hatókörének kiterjesztése lenne a legmegfelelőbb megoldás.

A „gyűlöletbeszéd” fogalmi körébe sorolható megnyilvánulások tág értelemben az adott csoport, illetve tagjainak emberi méltóságát sértik. Az Alkotmány, a vállalt nemzetközi kötelezettségek és a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény rendelkezései mellett az emberi méltósághoz fűződő jog megkülönböztetés nélkü-

li érvényesülésére vonatkozó legfontosabb jogszabály a hatályos jog értelmében az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény (Ebktv.). E törvény rendelkezései – korlátozott körben ugyan, de – lehetőséget adnak a gyűlöletbeszédrel szembeni fellépésre is. E lehetőségek kiszélesítése – azaz az Ebktv. rendelkezéseinek célzott módosítása – alkalmas és alkotmányos megoldás lehet a méltóságot sértő megnyilvánulások elleni fellépésre.

1. A törvény 7. §-a értelmében az egyenlő bánásmód követelményének megsértését jelenti „a közvetlen hátrányos megkülönböztetés, a közvetett hátrányos megkülönböztetés, a zaklatás, a jogellenes elkülönítés, a megtorlás, valamint az ezekre adott utasítás”.

2. A gyűlöletbeszéd elleni fellépés szempontjából kulcsfontosságú fogalom a zaklatás és – másodsor-

ban – az egyenlő bánásmódot sértő magatartásformákra adott utasítás.

3. Az Ebktv. 10. § (1) bekezdése értelmében „zaklatásnak minősül az az emberi méltóságot sértő, szexuális vagy egyéb természetű magatartás, amely az érintett személynek a 8. §-ban meghatározott tulajdonságával függ össze, és célja vagy hatása valamely személlyel szemben megfélemlítő, ellenséges, megfélemlítő, megszegényítő vagy támadó környezet kialakítása”.

4. A zaklatás tehát minden olyan – verbális vagy nonverbális – magatartást magában foglal, amely sérti az emberi méltóságot, és alkalmas arra, hogy a társadalmi környezetet az adott tulajdonságokkal rendelkező személyek csoportja ellen hangolja. A jogi reakciót igénylő „gyűlöletbeszédszerű” megnyilvánulásokat pedig éppen a fenti vonások jellemzik: az Ebktv. fent idézett rendelkezésében rögzített szintet el nem érő nyilatkozatok jogi úton történő szankcionálása nem szükséges, sőt nem is feltétlenül alkotmányos. Az egyenlő bánásmódot sértő magatartásformákra adott utasítás pedig – szűk körben, és másodlagosan, de – szintén szerepet kaphat a gyűlöletbeszéd elleni fellépésben.

5. A „gyűlöletbeszéd” jellemzője, hogy rendszert bizonyság tulajdonságokkal rendelkező csoportok ellen irányul, azaz személyek pontosan meg nem határozható körét érinti. Az egyenlő bánásmód sérelmének ilyen eseteire ad eljárásjogi megoldást az Ebktv. 20. §-ában szabályozott közérdekű igényérvényesítés.

6. E törvényi rendelkezés értelmében „ha az egyenlő bánásmód követelményének megsértése vagy annak közvetlen veszélye olyan tulajdonságon alapult, amely az egyes ember személyiségének lényegi vonása, és a jogsértés vagy annak közvetlen veszélye személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érinti”, az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt bíróság előtt személyiségi jogi pert, valamint munkaügyi pert indíthat az ügyész, az Egyenlő Bánásmód Hatóság, valamint a társadalmi és érdek-képviselési szervezet. A (2) bekezdés értelmében a társadalmi és érdek-képviselési szervezet az (1) bekezdésben meghatározott feltételek teljesülése esetén az Egyenlő Bánásmód Hatóság előtt is eljárást indíthat.

Azaz a hatályos törvényszöveg a gyűlöletbeszéd mindazon – a zaklatás és a megkülönböztetésre adott utasítás fogalmi körébe vonható – válfajjával szembeni közérdekű fellépésre alkalmas, amelyeket

a törvény hatálya alá tartozó szereplők követnek el. Gyakorlati problémát jelent azonban ezzel kapcsolatosan az, hogy a törvény személyi hatálya csupán a tág értelemben vett közszférára és a magánszférára törvényben meghatározott szűk körére terjed ki.¹ A hatályos szabályozás még elviekben is kizárólag a pártok által megvalósított gyűlöletbeszéd esetén nyújt megoldást, a gyakorlatban azonban ez sem érvényesül. A gyűlöletbeszéd pedig tipikusan sajtótermékek útján, illetve különféle rendezvényeken, gyűléseken valósul meg.

Szükséges lenne tehát az Ebktv. módosítása a tekintetben, hogy amennyiben a zaklatás vagy hátrányos megkülönböztetésre adott utasítás a személyiség lényeges vonásával összefüggésben személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb körét érinti, a törvény személyi hatálya a magánszférára további szereplőire, nevezetesen a különböző sajtótermékekre, írott és elektronikus médiára, az internetre, valamint a bejelentett és „spontán” rendezvények, utcai megmozdulások résztvevőire is terjedjen ki. Ez a megoldás új jogintézmények bevezetése, illetve a magyar jogban régen meghonosodott jogintézmények logikájának áttörése nélkül egységes, koherens jogalkalmazást tenne lehetővé, és nem

sértene az Alkotmánybíróság által felállított követelményeket sem.

A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosához számos beadvány, panasz érkezik a gyűlöletkeltő, kirekesztő tartalmú sajtótermékekkel szemben. Kiterjedt sajtófigyelése során a biztos gyakran hivatalból is észlel ilyen eseteket. Számos olyan ügygel találkozunk, amelyekben a fenti értelemben vett közérdekű igényérvényesítés lenne indokolt. Szükséges lenne tehát az Ebktv. módosítása útján az ügyész, a hatóság és a társadalmi és érdek-képviselési szervek mellett az országgyűlési biztosokat is – a feladatkörüket érintő ügyekben – felruházni a közérdekű igényérvényesítés jogával.

A kisebbségi ombudsman által javasolt két módosítás tehát a klasszikus jogági kódexek érintetlenül hagyásával egyszerre jelentene hatékony és alkotmányos megoldást a gyűlöletbeszéd problémakörére.

JEGYZETEK

4. § Az egyenlő bánásmód követelményét
 - a) a magyar állam,
 - b) a helyi és kisebbségi önkormányzatok, ezek szervei,

c) a hatósági jogkört gyakorló szervezetek,
d) a Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek,
e) a közalapítványok, a köztestületek,
f) a közszolgáltatást végző szervezetek,
g) a közoktatási és a felsőoktatási intézmények (a továbbiakban együtt: oktatási intézmény),
h) a szociális, gyermekvédelmi gondoskodást, valamint gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó személyek és intézmények,
i) a muzeális intézmények, a könyvtárak, a közművelődési intézmények,
j) az önkéntes kölcsönös biztosítópénztárak, a magánnyugdíj pénztárak,
k) az egészségügyi ellátást nyújtó szolgáltatók,
l) a pártok, valamint
m) az a)-l) pontok alá nem tartozó költségvetési szervezetek

jogviszonyaik létesítése során, jogviszonyaikban, eljárásaik és intézkedéseik során (a továbbiakban együtt: jogviszony) kötelesek megtartani.

5. § Az egyenlő bánásmód követelményét a 4. §-ban foglaltakon túl az adott jogviszony tekintetében köteles megtartani,

a) aki előre meg nem határozott személyek számára szerződés kötésére ajánlatot tesz vagy ajánlattételre felhív,

b) aki az ügyfélforgalom számára nyitva álló helyiségekben szolgáltatást nyújt vagy árut forgalmaz,

c) az állami támogatás felhasználása során létrejövő jogviszonyai tekintetében az állami támogatásban részesülő egyéni vállalkozó, jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet az állami támogatás igénybevételelétől kezdődően mindaddig, amíg az állami támogatás felhasználását az arra jogosult szerv a rá vonatkozó szabályok szerint ellenőrizheti, valamint

d) a munkáltató a foglalkoztatási jogviszony, az utasításadásra jogosult személy a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony, illetve az ezekkel közvetlenül összefüggő jogviszonyok tekintetében.